

“Meirande”, centro de interpretación da batalla e o patrimonio cultural de Rande, unha experiencia de musealización

“Meirande” interpretation center of the battle and the cultural heritage of Rande, experience musealization

Xurxo Constela Doce

Arqueólogo Profesional

acitania@acitania.com

Resumo

Preséntase o MEIRANDE, un Centro de Interpretación sobre a Batalla e o Patrimonio Industrial na Ría de Vigo, no Estreito de Rande da Enseada de San Simón. Exponse o seu proceso de creación e citamos as liñas básicas da musealización. Localizado na Fábrica do Alemán, nos restos arruinados dunha factoría de salga reconvertida en conserveira. A Fábrica foi testemuña dos procesos históricos acontecidos na ría de Vigo en relación ao seu desenvolvemento industrial en época contemporánea e está situada ademais no lugar onde sucedeu a Batalla de Rande no ano 1702.

Palabras clave

Centro de Interpretación, Patrimonio Cultural, museología, museografía.

Abstract

Introducing the MEIRANDE, an Interpretation Centre about the Battle of Rande and the Industrial Heritage of the Estuary of Vigo, in the Strait of Rande, in San Simón Bay. The creation process and the basic lines of the conversion into a museum are presented. The Meirande is located in “The Factory of the German”, a ruined salting factory that had been transformed into a canning one. This factory witnessed the historical processes that occurred in the Estuary of Vigo in relation to its industrial development in modern times and is located in the place where the Battle of Rande took place in 1702.

Key words

Interpretation Centre, Cultural Heritage, museology, museography.

■ Data de envío: 13-01-2014

■ Data de aceptación: 21-11-2014

Neste artigo pretendemos facer unha aproximación ao que foi a musealización do coñecido como MEIRANDE, o Centro de Interpretación da Batalla e o Patrimonio Cultural de Rande.

Explicarase o proceso de creación, sen pretender que sirva de guía ou folla de ruta, para a creación dun Centro de Interpretación, pero si querendo reflectir a loita e o traballo por sacar adiante unha idea e unha ilusión, seguindo un modelo particular e propio orixinado por unhas incidencias singulares do noso proxecto.

Na primeira parte do artigo coméntanse os obxectivos e necesidades de crear un Centro así en Rande, propiciado pola recuperación dun patrimonio en estado de ruína, e ao longo do texto preséntase o proxecto máis en detalle, museoloxía e museografía, froito da evolución ao longo do tempo que durou o seu planeamento e execución.

AS PERSOAS QUEREN SABER O QUE SUCEDE TRAS OS VALADOS DAS OBRAS

O MEIRANDE está construído sobre as ruínas da Fábrica do Alemán, unha antiga factoría de salga reconvertida en conserveira no Estreito de Rande da Enseada de San Simón, na ría de Vigo.

Figura 1. Fábrica do Alemán antes da rehabilitación.

Temos presente que estamos a vivir no momento da difusión e a divulgación, percepción que se incrementa aínda máis con esa gran revolución da comunicación que representan internet e as redes sociais. Á marxe do carácter diseminador das propostas,

estamos no momento da divulgación cara ao gran público, froito dunha reclamación de coñecemento sobre o que está a suceder na arqueoloxía e nos xacementos arqueolóxicos (JIMENO MARTÍNEZ 2014). Nos últimos 20 anos, as cidades e o rural enchéronse de intervencións arqueolóxicas, intervencións sobre todo da chamada arqueoloxía de xestión (nalgún intre coñecida como “de urxencia”) que tiveron unha forte repercusión mediática a través dos xornais, da radio e televisión; este gran volume de información dos “mass media” amosa que existe unha demanda real sobre información arqueolóxica e en derivación da información histórica en xeral (BALLART, 2006; CRIADO e GONZÁLEZ 1993).

Esta percepción, que puidese parecer subxectiva, queda demostrada polas estatísticas de público cando se abre ás visitas unha intervención arqueolóxica, como o caso da afastada experiencia de “Aberto por Obras” da Catedral Vella de Vitoria (AZKARATE GARAI-OLAUN 2001), exemplar a nivel internacional; ou a máis achegada apertura ao público da Intervención Arqueolóxica na Pz. de Valentín G^a Escudero de Pontevedra, a escavación da Ponte do Burgo da cidade (na que tivemos a oportunidade de participar), onde a afluencia de público foi masiva (acudiron milleiros de persoas en escasos meses de apertura da escavación); como tamén foi masiva a exposición polo 300 aniversario da Batalla de Rande organizada polo Museo do Mar de Galicia en Vigo (MARTÍN VELÁZQUEZ e SAAVEDRA REY 2002); e así poderíamos seguir citando experiencias semellantes ata a saciedade.

Está demostrado que ao público cando se lle presenta un tema do seu interese acode masivamente, para iso hai que dar coas claves e mover as engrenaxes mentais para que isto suceda. Comentamos isto porque en moitas ocasións a única maneira de poder executar un traballo de posta en valor é amosando o interese e a rendibilidade social que a administración pode tirar do traballo.

NA ENSEADA DE SAN SIMÓN E RANDE CONTAMOS CUN PATRIMONIO ABRAIANTE

Convidamos as persoas que lean este texto a que vaian ata Rande e vexan cos seus propios ollos o que lles imos presentar, pois, cando baixen ata o Estreito, abraiáranse coa cantidade de elementos asociados ao patrimonio cultural que alberga este pequeno recuncho da costa. Inimaxinables a cantidade de historias para contar relacionadas coa Batalla de Rande, a busca posterior do tesouro, ou ben o tráfico de volframio durante os anos da II^a Guerra Mundial ou o abastecemento de “u-boots” durante a guerra (CARMONA BADÍA e NADAL OLLER 2005; ROLLAND 2006).

Partimos da consideración de que tanto a Enseada de San Simón como o Estreito de Rande poden resultar paradigmáticos do feito da creación de paisaxes culturais, feito amosado pola cantidade de inmobles con interese patrimonial que agochan as súas costas (CRUZ PÉREZ 2009). Nun recente estudo de potenciación turística na Enseada de san Simón¹ evidenciouse que, en 25 Km lineais de costa, se atopan máis

de 69 elementos de interese cultural (CONSTELA DOCE *et al.* 2010), repartidos entre patrimonio arqueolóxico, etnográfico, arquitectónico e industrial²; destacables, entre outros: a Fábrica de Salgadura da Regasenda; as Salinas de Ulló-Vilaboa; a Fábrica de Conservas JOB; Conservas Sueiro; as Barras do Alvedosa; os Casetos Mariñeiros na Praia de Cesantes; as Telleiras de Monte da Telleira; os Estaleiros de Ribeira de Vilaboa; o Cocedoiro de cal de Vilaboa, a Ponte de Pontesampaio, e un longo etcétera (ROMÁN LOSADA 2009).

Figura 2. Granxa das Salinas, Vilaboa.

- 1 O ESTUDO DE POTENCIACIÓN TURÍSTICA NA ENSEADA DE SAN SIMÓN foi realizado por un equipo multidisciplinar que incluíu arqueólogos, historiadores, xeógrafos, biólogos, enxeñeiros de camiños, etc. dirixidos por Xurxo Constela Doce, durante o ano 2010. O traballo enmarcouse dentro do PROXECTO MARISMA, ACTUACIÓNS DE MELLORA AMBIENTAL E REXENERACIÓN INTEGRAL DA MARISMA DE REDONDELA (FEDER 2007-2013), promovido polo Concello de Redondela (Pontevedra).
- 2 Buscando unha definición do patrimonio abranguido como industrial, segundo o TICCIH (International Committee for the Conservation of The Industrial Heritage), o Patrimonio Industrial componse dos restos da cultura industrial que posúen valor histórico, tecnolóxico, social, arquitectónico, ou científico. Estes restos consisten en edificios e maquinaria; talleres; muíños; fábricas; minas e sitios para procesar e refinar; almacéns e depósitos; lugares onde se xera, se transmite e se usa enerxía; medios de transporte e todas as súas infraestruturas; así como os sitios onde se desenvolven as actividades sociais relacionadas coa industria, tales como a vivenda, o culto relixioso ou a educación. O Industrial, abarca non só inmobles (fábricas, obradoiros, chemineas...), incluíría tamén as vías de transporte e comunicación a través das que chegaban as materias primas e se comercializaban os produtos (pontes, ferrocarrís, estacións...).

Figura 3. Cocedoiro de cal de Vilaboa.

Figura 4. Cargadoiro Cotto Wagner.

Figura 5. Cubetas de salga da Fábrica do Alemán.

Este patrimonio marítimo ten no estreito de Rande a súa maior exemplarización, xa que Rande conta cun patrimonio inmoible destacado, resumindo:

1. A Fábrica do Alemán: A súa orixe remóntanse ao ano 1836, cando un empresario catalán chamado Sebastián Carsí se dedicaba á salga de carne e peixe neste lugar. En 1944 comprouna “o alemán”, Otto Gerdtzen Boyé, quen deixou a maior pegada na Fábrica. Ata 1952 as dúas liñas de produción, tanto a salga de peixe como a conserva (a través da marca Conservas Boyé), compartiron as instalacións. A fábrica mantívose aberta ata 1955, cando definitivamente remata a actividade.
2. O cargadoiro de viga voadiza ou *cantilever*, chamado “Cargadoiro do Alemán”, inaugurado en 1926 pola empresa Minerales de Hierro de Galicia, S.A. Foi construído con formigón e pedra, cunha parte final voada sobre o mar para descargar o mineral de ferro nos barcos que hoxe en día xa non se conserva.
3. O segundo cargadoiro, chamado *Coto Wagner*, construído pola empresa “*Minero Siderúrgica de Ponferrada, S.A.*” na década de 1960. Esta estrutura levaba os minerais, sobre todo ferro, dende terra ata as bodegas dos buques.
4. Os restos da fortaleza de Rande: derradeiro vestixio terrestre da Batalla de 1702.
5. A “Ponte dos Tirantes”: Coñecida como a “Ponte de Rande”, construída nos anos 70 do século XX.
6. O conxunto de casas mariñeiras de Rande, que xunto coa praia e un peirao conserva a distribución urbanística dun núcleo de casas mariñeiras a pé de costa.
7. A liña do ferrocarril: cunha impresionante ponte de máis de 8 m de van, testemuña das vías de comunicación no litoral sur da ría de Vigo.
8. O núcleo de bateas de mexillón.

Figura 6. Fábrica do Alemán dende o mar.

E por suposto, o xacemento arqueolóxico dos Pecios da Batalla de Rande, un gran “tesouro” cultural acochado na Enseada, que garda máis de 25 barcos afundidos durante a batalla de 1702. Todos eles, inmersos nun magnífico escenario declarado Rede Natura 2000, forman o que chamamos “A Paisaxe Cultural de Rande”.

Ante esta abraiante tesitura asáltanos o primeiro dos “hándicaps”: como pode unha pequena administración local, como é o Concello de Redondela, afrontar o seu deber legal de manter tamaño volume de inmobles culturais? Neste sentido, a creación do Centro de Interpretación resultaría modélica para a Mancomunidade de Vigo, e para Redondela en concreto, responsable dun vasto patrimonio cultural sen explotar e en proceso real de ruína. Cumpriríase cun obxectivo básico, moi importante, como é o de expoñer ao público unha parte dese patrimonio inmobile e histórico que posúe o concello, facendo crecer o seu prestixio como vila de cultura, e incrementando a súa valoración por parte da propia cidadanía.

EXISTE UN GRUPO DE PERSOAS EN RANDE SENSIBILIZADAS CARA AO SEU PATRIMONIO

As persoas que habitan os barrios de Rande e Cabanas en Redondela, lugar onde se sitúa toda esta complexa paisaxe, presenciaban (poderíámolo poñer en presente) como o seu patrimonio e a súa identidade esmorecían co paso do tempo. Elementos emblemáticos e representativos de toda unha época como a Fábrica do Alemán, un lugar de referencia

onde traballaron as mulleres e homes da bisbarra, ían desaparecendo como vellos dinosauros doutras épocas.

Asemade é por todo o mundo coñecido que a ría de Vigo (sobre todo na marxe sur) posúe poucos recunchos aínda sen asfaltar ou reencher, polo que todo este patrimonio ten unha constante ameaza de derrubo e agresión por parte dos xestores da economía portuaria de Vigo³.

En contraste con isto existen colectivos sociais, culturais e ecoloxistas que loitan día a día pola restauración cultural e natural destes espazos e reivindicán a recuperación da costa para a cidadanía. Entre estes colectivos atópase a Asociación Deportiva e Cultural de Rande (ADCRande)⁴.

O MEIRANDE

Con todo o que levamos comentado mesturado na cocteleira, xorde a idea do MEIRANDE, a idea de recuperar a Fábrica do Alemán para reconvertela nun Centro de Interpretación sobre a Batalla de Rande e o Patrimonio Cultural do Estreito e así preservar os restos que quedan dela. E a partir de aquí comeza unha longa carreira de fondo, con obstáculos, atrancos, paus nas rodas, críticas nos xornais, xuntanzas, reunións e máis reunións dende hai xa máis de 10 anos (nós incorporámonos ao proxecto no 2007). Non é para desanimar os lectores e lectoras que poidan ter o MEIRANDE como modelo para a creación dun centro deste tipo, pero entrar nun proxecto coma este representa remanergarse, traballar arreo e soportar carros e carretas.

Como nos gusta dicir, o proxecto de musealización é un proxecto “de base” desenvolvido dende a pequena asociación cultural localizada en Rande, a ADCRande, onde se conseguiu involucrar as administracións para sacar adiante a iniciativa. As motivacións culturais deste proxecto están cargadas de historia, dunha longa historia que pode resumir a do propio barrio e por extensión a do Concello de Redondela e a de Vigo e a súa área metropolitana.

A creación dun Museo (Centro de Interpretación neste caso) xorde como unha necesidade imperiosa ante o desmembramento dos barrios de Rande e Cabanas, deshumanizados e necesitados de recursos culturais identitarios. O obxectivo primordial era a recuperación de inmobles e espazos arquitectónicos estratéxicos, nese intre en proceso de ruína e abandono, a través da promoción de determinado tipo de valores: sociais, arqueolóxicos, ecolóxicos, científicos, artísticos...

3 Poderíamos enumerar, entre outros, o Plan Petra, un xa obsoleto Plan de Xestión do Porto que prevía recheos na zona; ou o convenio asinado entre a empresa Tranvías de Vigo e o Concello de Redondela, tamén obsoleto, para reencher gran parte do estreito e reconvertelo nun espazo industrial; a creación dunha base de colectores con máis de 15.000 m² formigonados diante do cargadoiro Cotto Wagner; ou a ampliación da Ponte de Rande que vai afectar entre outros os restos que quedan da Fortaleza de Rande.

4 Recoñecemos dende aquí o traballo de Juanjo Comesaña López, presidente da ADCRande, entre outros membros da asociación, que traballou arreo para que este proxecto saíse adiante.

O MEIRANDE entraría dentro desa clasificación de “Museos”, Centro de Interpretación neste caso, denominados por algúns autores e autoras, de forma xenérica, como de tipo “local”. As “cincetas da cultura” (a este respecto quedamos coas reflexións realizadas por Joan Mestre e Nayra Llonch coas que nos sentimos ademais moitas veces identificados (SANTACANA I MESTRE, J. e LLONCH MOLINA, N., 2008) que non reciben os apoios nin os orzamentos das grandes apostas da administración; que non forman parte de plans globais de xestión; que son de pequena escala; pero, a maiores de todo isto, necesarios para o mantemento do patrimonio. Queremos crer que a súa creación non foi froito dunha emoción momentánea por parte da administración de Redondela, xa que respondeu a un interese por parte do Concello de dar resposta á reivindicación antiga de moitos colectivos sociais de conservar os recursos, culturais neste caso, do seu propio territorio.

Figura 7. Estado das Máquinas conservadas na Factoría do Alemán.

O proceso de creación do MEIRANDE responde a unha reflexión lenta e continuada expresada, sobre todo, en tres documentos:

1. Nun primeiro lugar a “Proposta para a redacción do Proxecto Arquitectónico e Museístico”, onde se sentaron as bases no que atinxía aos obxectivos e interese pola musealización.

2. O “Proxecto Museístico e Arquitectónico”, onde se desenvolveron de forma exhaustiva as intencións e a filosofía do Centro, o apartado da museoloxía propiamente

dito; ademais da presentación do plan de viabilidade técnica para a súa execución e xestión posterior.

3. Para rematar, nas datas previas á construción do centro, un Reformado do Proxecto anterior, que se centraba primordialmente na creación da Aula de Interpretación e desenvolvía o apartado correspondente á museografía, detallando as características de cada un dos seus recursos expositivos.

Poderíamos enumerar diferentes pasos dados que representarían puntos de inflexión ou adiantos considerables dentro do proxecto. Filtrando esta información, quedamos con dous.

O primeiro deles foi a decisión de solicitar fondos á Consellería de Pesca para a redacción do Proxecto Arquitectónico e Museístico e en paralelo un estudo de viabilidade e xestión do Centro de Interpretación. Dito así pode soar fácil, pero resultou un calvario de reunións, lectura de ordes de axudas, trocos nas solicitudes das axudas, competición con outras iniciativas... Coa carambola de que ademais impiden á propia ADCRande, que levaba a voz cantante do proxecto e a iniciativa dende o principio, presentarse ás axudas, e iso lévanos a que sexa o Concello de Redondela quen presente a solicitude. Este troco fai evolucionar o proxecto cara a outros vieiros, pois se ben é certo que a Asociación perde toda a liberdade e control sobre o proxecto, a implicación da administración local resulta primordial para sacar adiante, non só a redacción do proxecto, senón a súa posterior execución (que representará un investimento millonario)⁵.

O outro punto de inflexión prodúcese en setembro de 2010, nunha reunión coa Autoridade Portuaria de Vigo (con anterioridade a ADCRande xa estivera en numerosas ocasións presentando a iniciativa ao Porto de Vigo), propiciada polo Plan de Viabilidade aprobado polos GAC; unha reunión na que participan a ADCRande, os técnicos do proxecto (arquitecto e museólogo), o concelleiro de Cultura e o alcalde e do Concello de Redondela co director do Porto de Vigo, daquela Luís Lara, e a súa presidenta por aquel entón Corina Porro, quen amosa o seu gusto polo proxecto e expresa o desexo de ceder os terreos onde se sitúa a Fábrica do Alemán para a construción do Centro de Interpretación. Como podedes imaxinar, a nosa satisfacción é grandísima, por fin vese a luz ao final do túnel, e representa o maior punto de inflexión dentro do proxecto, por fin unha administración (a maiores do Concello de Redondela) se vía atraída pola nosa iniciativa (iso si, tamén nos aseguraban que non ían poñer ni un peso para a execución nin a xestión).

O resto da historia é máis coñecida por recente: o Concello de Redondela presenta a iniciativa para a execución do proxecto aos fondos FEDER, dentro dun proxecto global de maior envergadura que é o PROXECTO MARISMA MÁIS, e a súa execución lévase a cabo durante o ano 2012. A inauguración definitiva produciuse en outubro de 2013.

5 A primeira proposta para a redacción do Proxecto preséntase en outubro de 2009 e déixana fóra argumentando que a directiva de xestión dos GAC non está constituída. Segundo isto a Consellería de Pesca decide que ese ano non se van executar os fondos europeos concedidos para Galicia; vólvese presentar a iniciativa en marzo de 2010 e esta vez entra a valoración e sae recoñecida como proxecto subvencionable o 22 de xullo de 2010. O proxecto quedou rematado e presentado o 16 de decembro 2010 (FALAGÁN MOTA, C. e CONSTELA DOCE, X., 2009), financiado polo Fondo Europeo da Pesca da Comunidade Económica Europea, o Ministerio de Medio Ambiente Medio Rural e Marítimo, a Consellería do Mar da Xunta de Galicia e o Concello de Redondela.

O PROXECTO DE POSTA EN VALOR DA FÁBRICA DO ALEMÁN

Como xa se comentou, a execución do traballo desenvolveuse dentro do PROXECTO MARISMA MÁIS, promovido polo Concello de Redondela e aprobado no marco da convocatoria para o período 2011-2013 do Eixo 5 de Desenvolvemento Local e Urbano e cofinanciado polo programa operativo do "Fondo Europeo de Desenvolvemento Regional de la Unión Europea". (FEDER).

O proxecto, que leva por título "*Proxecto museístico para a creación do "MEIRANDE", un Centro de Interpretación sobre patrimonio cultural no edificio da Fábrica do Alemán, Rande, Redondela (Pontevedra)*", foi encargado á empresa A CITANIA, Xestión do Patrimonio Cultural, S.L., en decembro de 2010. Para a súa elaboración contou cun equipo multidisciplinar, composto por documentalistas, asesores científicos, especialistas en antropoloxía, tradución e corrección, deseño, ilustración, etc⁶.

Existe unha preocupación constante entre os profesionais que se dedican á museoloxía sobre a creación de mecanismos de regulación que sirvan para valorar o Patrimonio Cultural de cara á súa musealización e posta en valor, e crear indicadores e métodos que poidan ser utilizados como análise comparativa obxectivable de cara á valoración do patrimonio (NICOLAU I MARTÍ 2004; QUEROL 2010). A este respecto expoñemos os motivos que xustifican de xeito obxectivo esta iniciativa:

1º Pola singularidade dos bens para musealizar, xa que nos atopamos co xacemento subacuático máis importante e numeroso de Galicia, o que amosa a súa relevancia como exemplo único.

2º Pola súa monumentalidade, xa que non estamos falando dun ben de xeito único, senón dunha paisaxe integrada por numerosos elementos que forman un conxunto heteroxéneo pero de gran valor arquitectónico e paisaxístico.

3º Pola súa lexibilidade e capacidade discursiva, propiciada sobre todo pola súa situación, porque os feitos históricos que se ían expoñer, sobre todo a Batalla de Rande, tiveron lugar en Rande. A visualización física do lugar axudaría ao entendemento e interpretación da historia acontecida. Co elemento engadido de que aquí se conservan aínda os restos do que foi o principal baluarte terrestre de defensa durante a batalla: a Fortaleza de Rande.

4º Polo seu valor histórico, ademais do orixinado pola propia Batalla de Rande, polo paradigma económico que representou para Galicia a instalación dos fomentadores cataláns para a explotación comercial das nosas costas, feito reflectido na Fábrica do Alemán; a eclosión comercial do volframio; ou o abastecemento de submarinos nazis durante a IIª Guerra Mundial, entre outros feitos acontecidos na Enseada.

6 Musealización: A CITANIA, Xestión de Patrimonio Cultural; Dirección e coordinación: Xurxo Constela Doce; Documentación: Eduardo Velázquez Turnes, Israel Picón Platas, Oscar Barros Fernández e María Martín Seijo; Asesoría científica: José Martínez Crespo, Xoán Carmona Badía e Vicente Caramés Moreira; Antropoloxía: Paulo Jablonski García e Juanjo Comesaña López; Tradución inglés: Clíodhna Ní Lionain; Corrección Galego: Eva G. Rei - Servizo de Normalización Lingüística do Concello de Redondela; Deseño gráfico e maquetación: Vanesa Nistal Bodelón e Uxío Broullón; Ilustración: Javi Montes e Xurxo Constela Doce; Museografía: Van Divulgación Cultural; Imaxe e son: Cuchi Carreira; Códigos QRs coa tradución ao inglés dos paneis: Jose Ramón Cid Cónstela.

5º Polo valor simbólico da Factoría de Conservas do Alemán, unha edificación aínda en pé pero en proceso de ruína, cunha carga de nostalxia e referencia na parroquia absoluta. É un referente industrial e cultural que aínda está presente, a carón da ribeira e cunha visualización do estreito inmellorable.

6º Contábase cun anteproxecto desenvolvido do Centro de Interpretación, creado polo arquitecto Carlos Falagan Mota, e presentado había xa cinco anos antes da execución do Centro.

7º Ante a necesidade de crear centros deste tipo nas parroquias de Rande e Cabanas, debido á deshumanización do barrio, disgregado polas instalacións de transporte que dan acceso a Vigo (autoestrada, estradas, vías do tren...), e o seu contorno degradado e necesitado de recuperación.

8º E porque o momento era o propicio ante a iniciativa comezada pola Xunta de Galicia de facer unha prospección intensiva e subacuática da costa galega: estábanse a atopar novos pecios relacionados coa batalla.

Non se pretendía criticar nin menoscabar as iniciativas que por parte de Vigo, ou calquera outra localidade ou entidade, se tomasen en relación ao feito histórico da Batalla de Rande. Todo o contrario, o acontecemento parecíanos (e parécenos) tan transcendente que sería imposible e ilusorio o feito de pensar que eramos os únicos que traballamos en aras da súa investigación e exposición... A creación de máis centros e estudos arredor da batalla redundaría nunha maior promoción do noso centro.

Sendo conscientes de que case todo o que atinxe a criterios para a valorización das musealizacións e postas en valor ten un alto grao de compoñente subxectivo, tentouse obxectivar ao máximo os criterios de análise do proxecto en función de experiencias semellantes que funcionaron con anterioridade e funcionan na actualidade.

O Proxecto tiña (e ten aínda, teremos que traballar para conseguir este obxectivo) carácter de Parque Etnoarqueolóxico; preténdese a creación dunha ruta costeira para que as persoas se poidan achegar ata o patrimonio diseminado pola costa de Rande.

Os obxectivos da proposta eran os seguintes:

1. **Creación dun Centro de Interpretación sobre a Batalla de Rande**, coa pretensión de difundir o feito, con fins didácticos, lúdicos e pedagóxicos ofrecendo un significado aos acontecementos históricos.

2. **Creación (en paralelo) dun Centro de Interpretación do Patrimonio Industrial** que agocha o Estreito de Rande, cos mesmos fins e busca de significados para os acontecementos históricos.

3. **Posta en valor da fortaleza de Rande**, o ben arquitectónico histórico que representa a fortaleza, declarada xenericamente Ben de Interese Cultural, en función do decreto de 1949. Como posuidores dun B.I.C. os seus propietarios e o Concello de Redondela, teñen o deber de poñer todos os medios posibles ao seu alcance para a conservación da fortificación que neste caso quedaría integrada formando parte da musealización ofertada na Fábrica do Alemán.

4. **Posta en valor do ben arquitectónico histórico que representa por ela mesma a “Fábrica do Alemán”**, contribuíndo á conservación do edificio, no que se

vai facer un importante esforzo de rehabilitación, mediante o seu uso e o estímulo de actividades que axuden ao seu mantemento.

5. **Ordenar o uso público** do edificio musealizado.

6. **Amortizar o investimento** realizado pola administración nas prospeccións subacuáticas da Enseada de San Simón.

7. **Potenciar a economía do barrio** en concreto e do concello en xeral.

8. **Potenciar os recursos** culturais e turísticos de Redondela e da mancomunidade de Vigo mediante a creación dunha rede de lugares potencialmente visitables, asemade entroncados con outros concellos e incluso países estranxeiros que teñan elementos semellantes ou relacionados coa Batalla de Rande.

9. **Sensibilizar e formar a poboación** local e foránea, especialmente a mocidade, e así garantir a longo prazo a valoración do patrimonio para a súa conservación.

10. Converter o Centro nun **dinamizador cultural** e nunha **fonte de coñecemento** histórico.

11. **Creación dun recurso cultural** que sirva como elemento **integrador** da sociedade rural e urbana por medio de visitas e viaxes ao barrio de Rande.

12. **Creación dun sinal de identidade** da veciñanza de Rande e dos habitantes de Redondela en xeral. Que se sintan orgullosos da súa contribución á historia da comarca e de Galicia. Que represente unha conxunción entre o presente e o pasado.

De entre todos estes obxectivos queremos remarcar de novo de forma particular o interese de tipo patrimonial que era, e é, a conservación e mantemento do ben arqueolóxico de tipo etnográfico/industrial que representa a Fábrica do Alemán. Poñendo as bases ademais para o seu mantemento por parte da administración local e o desexo de que se estenda este obxectivo ao resto dos bens patrimoniais que se atopan no Estreito de Rande e na Enseada de San Simón.

PLAN MUSEOLÓXICO, A FILOSOFÍA MUSEÍSTICA DO MEIRANDE

Como fundamento para o establecemento dun plan de traballo é necesario estipular previamente unha definición da institución dende un punto de vista conceptual. Esta exhaustiva e completa definición recibe o nome de *Plan Museolóxico* (CHINCHILLA GÓMEZ, M. *et al.*, 2012) e derivaría na elaboración dun documento que sentou as bases de traballo para a creación e a posterior posta en marcha do Centro de Interpretación; un documento para o propio Centro e para os órganos administrativos responsables.

Resumindo este documento, as premisas básicas que marcaron o traballo foron as seguintes:

1. Que a didáctica e a aprendizaxe do Centro de Interpretación se fixese a través dunha *exposición interactiva e participativa*.
2. A *supresión das barreiras* tanto arquitectónicas coma sensoriais.
3. Crear un discurso expositivo onde estea representada a *perspectiva de xénero e os diferentes grupos de idades*.
4. Crear un *Centro responsable de cara ao seu contorno socio-cultural*.

A maiores de todo isto o traballo de deseño da exposición estivo mediatizado, como é lóxico, por tres condicionantes:

1. Control orzamentario.
2. Control de tempos da execución.
3. Control de calidade do traballo executado.

En liñas xerais, o MEIRANDE ofrecería á interpretación de quen o percorra propostas visuais, auditivas e kinésicas que abarcarán: esquemas, debuxos, imaxes gráficas, obxectos, textos escritos, orais, música, sons, espazos para a interacción e a posibilidade de múltiples experiencias sensoriais. O futuro persoal visitante, e interpretante, miraría, escoitaría e desprazaríase polas salas do centro mentres elabora os significados de canto percibe nos espazos percorridos, adecuando a proposta de deseño da exposición conforme ás súas propias pautas de formación cultural, á súa información, aos seus valores éticos e estéticos, á súa educación e á súa conxuntural actitude de coñecer, recoñecer ou entreterse.

Pretendemos que o deseño museolóxico elixido para o MEIRANDE saíse dos perfís sinalados para os museos e centros de interpretación de corte “clásico”, máis na liña de enumeracións de pezas semellantes ás dun catálogo; todo isto a través da creación de elementos dinámicos e modernos, referentes a nivel galego en futuras propostas que teñan como fío condutor o patrimonio cultural. Referentes pola súa didáctica, referentes polos seus recursos expositivos innovadores, referentes pola súa orixinalidade...

Fundamentalmente intentaríase conseguir, a través de diferentes instrumentos de mediación, que se producise no persoal visitante unha experiencia da que poida apropiarse e que permaneza na súa memoria, polo que se optou por un modelo empático e participativo, de maneira que o público visitante non sexa mero espectador do acontecido, senón o protagonista.

Os museos de corte “clásico” estruturan o seu discurso a través da exposición das pezas coas que contan, e en moitas ocasións a exposición queda mediatizada polas pezas que posúen. No MEIRANDE cóntase cunha peza orixinal de gran calibre: o contorno xeográfico onde sucederon os feitos que estamos narrando (unha das dificultades inherentes da exposición radica en musealizar un xacemento arqueolóxico invisible como é o dos pecios da batalla). Non dispoñemos de pezas orixinais e a exposición se establece a través do relato dos acontecementos ocorridos na enseada. É o propio contorno, o Estreito de Rande, o que fai de eixe vertebrador de todo o relato. Os sucesos narrados poden imaxinarse botando unha ollada a través das ventás do Centro, esta evocación representa o primeiro dos pulos interactivos do Centro, semellante á impresión que se percibe na visita a un castelo medieval onde a narrativa dos feitos acontecidos se vive en primeira persoa.

Noutra orde de cousas, considerouse que, para que unha iniciativa deste tipo triúne, a cidadanía e a veciñanza ten que identificarse co proxecto, ten que se sentir orgullosa e valorar como seus os restos e o relato que se vai expoñer.

Neste sentido, como se expresou no inicio, a iniciativa conta co beneplácito da veciñanza da zona, representada pola ADCRande, que foi a que comezou co proxecto.

Como compensación do traballo e do esforzo realizado contemplouse que dentro dos espazos privados do Centro se creasen lugares de reunión e de traballo para a xestión da devandita asociación.

Había ademais un traballo que restaba por realizar con respecto á Batalla de Rande e en concreto sobre o patrimonio industrial da enseada, era o traballo de campo relacionado coa etnografía que rodea os dous feitos, mediante enquisas directas coa poboación que logo se envorcarían dunha ou outra maneira na musealización (vídeos, gravacións). Deste xeito conseguiríase que os veciños e veciñas máis inmediatos se visen reflectidos no Centro de Interpretación aumentando o seu carácter identitario.

CARACTERÍSTICAS DO CONTORNO

A planificación da musealización e en concreto da museografía pasa por facer unha análise xeográfica e social do contorno. Contemplando e considerando calquera cousa que poida mediatizar fisicamente a nosa proposta, características especiais, réximes de propiedade, accesos, potencialidades, carencias...

Figura 8. Situación da Fábrica do Alemán na ría de Vigo.

O MEIRANDE está situado no extremo sur do Estreito de Rande, no fondo da Ría de Vigo. Xeograficamente o lugar ocupa unha zona de ribeira da ría, ao norte da Praia de Rande. O espazo está formado por pequenas calas de rochas, en forma de entrantes e saíntes paralelas ao litoral da ría, o coñecido entre os biólogos como Intermareal Rochoso, ao pé das abas do Alto de Trasmañó.

Esta configuración xeográfica da Praia de Rande facilita o acceso a embarcacións e a carga e descarga ata os almacéns, o que a fai ideal para a instalación dunha industria de salgadura ou en xeral para a loxística a través do mar. Nestas calas foi onde, a principios do século XIX, se construíu a factoría de salga que co tempo se convertería na Fábrica do Alemán, aproveitando que o calado da zona é propicio para o atraque de embarcacións, nun peirao construído sobre recheos, estibados cun muro de cachotes de gran tamaño, hoxe en ruínas.

O contorno inmediato á fábrica está ocupado por casas, en orixe de pescadores, arredor da praia, conformando un pequeno conxunto orixinal, típico das zonas costeiras do sur de Galicia.

Urbanisticamente o espazo inmediato á Fábrica do Alemán presentaba un estado acusado de abandono e degradación, os terreos inmediatos que a rodeaban estaban abandonados á vexetación, onde se acumularían as plantas e o lixo se non fose pola acción dos veciños da ADCRande que a rozan e limpan periodicamente para organizar actividades culturais e reunións festivas.

Entre o mar e as vivendas hai unha estreita estrada de baixada ao núcleo de casas inmediato á praia de Rande. Este núcleo conforma un conxunto orixinal de casas mariñeiras a pé de costa, que abrazan, por así dicilo, formando un arco, a praia de Rande, con pequenos peiraos de atraque e descarga, escaleiras de pedra e ramplas de baixada á costa. Aínda é posible ver actividade mariñeira de reparación de pequenas embarcacións, e outras faenas pesqueiras a pequena escala.

Figura 9. O conxunto de casas mariñeiras de Rande.

Entre as casas mariñeiras hai destacados casos de "feísmo" urbanístico (PÉREZ RODRÍGUEZ *et al.* 2006), engadidos de ladrillo sobre os núcleos orixinais de pedra, fachadas pintadas con clorocaucho vermello e casas de recente construción afastadas das formas orixinais do conxunto, aínda que a imaxe xeral é boa e recuperable.

A cala que forma a praia de Rande está convertida en fondeadoiro ilegal e ategada de pequenas embarcacións de uso particular.

O conxunto de casas interrómtese pola baixada do regato coñecido como río Fondón (necesitado tamén de limpeza), que forma unha pequena xunqueira na súa desembocadura, neste punto hai tamén unha propiedade particular pechada con construcións con forma de choupanas de madeira e chapa.

O camiño pola costa interrómtese neste punto tendo que saír cara á estrada de Vigo-Pontevedra, para achegarse ata o "Cargadeiro Cantilever" e a Fortaleza de Rande. Esta é outra das características do barrio, a falla de camiños e accesos á costa e pola costa. Os camiños existentes están interrompidos por propiedades privadas que os teñen pechados ao paso.

A circulación polo barrio vese tamén obstaculizada polo trazado da rede viaria, xa que o núcleo de casas está dividido do resto da parroquia polo trazado das vías do tren, e pola estrada N-550, de Vigo-Pontevedra, que representan de facto verdadeiros "muros de Berlín" de separación con respecto do resto do barrio.

ACCESOS

A accesibilidade ao Centro de Interpretación resultaba un dos maiores problemas de cara á súa musealización. Cóntase con accesos por terra dende a Estrada N-550 (Vigo-Pontevedra) a través de dúas pontes baixo as vías do tren. Concretamente a chegada por terra realizaríase por tres accesos:

1. Ponte do ferrocarril 1, situada en paralelo da costa, sobre a praia de Rande, cun van de máis de 8 m. pero cun desnivel moi acusado para a posible saída de autocares que se acheguen ao MEIRANDE.

2. Ponte do ferrocarril 2, situada tamén en paralelo da costa, sobre o espazo inmediato ao MEIRANDE, é unha ponte moi angosta que só permite o paso de turismos.

3. Baixada á empresa Vieirasa, inmediata ao cargadeiro de Coto Wagner, permite achegarse ás visitas en autocares, que accederían ao MEIRANDE paseando pola liña de costa.

E sobre todo, un peirao para a chegada a través do mar:

4. Peirao da Fábrica do Alemán, actualmente en estado de ruína, pero con moitas posibilidades polo seu calado (1 m nos momentos de máxima baixada de marea e 12 m a escasos 4 metros do seu extremo). Aquí poden fondear embarcacións de gran calado, para achegarse ao MEIRANDE dende calquera porto da ría e das inmediacións.

Como experiencia piloto puido comprobarse o interese da poboación en achegarse por mar ao Centro, a través dun vieiro deseñado para unhas xornadas sobre Patrimonio Industrial na Enseada que se realizaron durante o ano 2013.

Consideramos necesario facer unha puntualización sobre a reforma dos accesos. Esta reforma non só é necesaria para o MEIRANDE, hai que ter en conta que no núcleo de casas da praia de Rande habitan veciños e veciñas necesitados tamén destes pasos, e que o obxectivo de cohesión social que se pretende coa creación do Centro estaría tamén cumpríndose coa reforma destes accesos, sobre todo coa ampliación da Ponte do ferrocarril 2. Hai que lembrar que coa creación da liña do AVE, esta liña vai quedar moi limitada de tráfico, cuestión que facilitará a obra de reforma.

O acceso por esta ponte ampliada evitaría ademais o paso polo núcleo de casas, aforrando as posibles molestias sobre a veciñanza, atenuando así o impacto dun posible uso masivo do Centro de Interpretación.

Neste intre está en proceso de obras a ampliación do Peirao para facilitar o atraque de máis embarcacións e primar deste xeito o acceso por mar.

PLAN MUSEOGRÁFICO, O ESPAZO EXPOSITIVO - MEMORIA CONSTRUTIVA, DESCRICIÓN DA CONSTRUCIÓN

O proxecto de edificación contemplaba un tipo de intervención arquitectónica pouco agresiva co edificio para rehabilitar, queríase converter nun contedor do propio Centro de Interpretación.

Ao respecto do deseño, a distribución temática das exposicións e outras consideracións a ter en conta á hora de executar un proxecto coma este resultan interesantes as reflexións transmitidas por Juan Carlos Rico (RICO 2001).

Consolidaríanse as ruínas preservando as súas fachadas e deixando o espazo central a xeito de praza aberta. No seu interior instalaríanse seis módulos rectangulares de en torno a 6 x 12 metros comunicados entre si, que albergarían a exposición sobre a Batalla de Rande, uns módulos realizados en gran medida como obra seca, que permitirían resolver as necesidades do Centro. O exterior deste sistema modular dedicaríase á exposición sobre a propia Fábrica do Alemán.

O obxecto de realizar unha construción modular, ademais de resolver problemas de índole construtiva, permitindo unha obra precisa, controlada na súa execución e orzamento, permitiría ir dando unha resposta puntual ás necesidades do programa para implantar, así como unha disposición para evolucionar co paso do tempo adaptándose a futuras propostas.

O concepto de obra seca ten como obxectivo que a maior parte dos elementos postos en obra sexan realizados en taller, co consecuente control de calidade, converténdose a posta en obra nunha controlada montaxe que permite rapidez, precisión e economía.

O programa do Centro de Interpretación desenvólvese mediante un grupo de 5 módulos, un total de 847 m² construídos repartidos entre módulos de exposición e zonas de xestión.

O edificio cumpriría ademais as normativas sectoriais no que atinxe a cuestións de seguridade estrutural, anti-incendios, hixiene, saúde, protección medioambiental, etc.

Figura 10. Vista interior da construción modular.

DISTRIBUCIÓN TEMÁTICA DO ESPAZO

O edificio está deseñado para realizar a exposición tanto de cara ao interior, como de cara ao exterior, e crea un envoltorio por e para a exposición:

1. Diferenciando os temas dependendo das estancias (exterior Patrimonio Industrial, interior Batalla de Rande; e o sistema modular, separando por salas, definitivas das temáticas; ...)
2. A construción realza os restos arquitectónicos creando un espazo aberto onde prima a visibilidade ao carecer de estorbos que impidan a súa percepción.
3. Os sistema modular adoptado, reflicte a importancia da fábrica dentro da exposición, creando un envoltorio para enfatizar o Centro de Interpretación.
4. A distribución ten en conta as necesidades propias das persoas con minusvalías, tentando que o coñecemento da historia de Rande se poña, realmente, a disposición de todas as persoas. O espazo está adaptado para evitar as barreiras físicas. Habería dúas exposición independentes, dous eixes vertebradores da exposición: Batalla de Rande (Exposición 1) e Patrimonio Industrial e Etnográfico do Estreito (Exposición 2). O espazo é o elemento definidor da exposición, ten o deber de conceptualizar, definir e consagrar a experiencia a nivel individual e colectivo (ALONSO FERNANDEZ e GARCÍA FERNANDEZ 2007).

Exposición 1 “Batalla de Rande”

Localizada no sistema modular interior, onde se reflicten diferentes temas e motivos expositivos segundo avanzamos polos módulos (paradoxalmente a exposición dos feitos “máis recentes”, o patrimonio industrial, preséntase na parte “ruinosa” conservada e de aspecto máis vetusto; e o “máis antigo”, a Batalla de Rande, na parte máis moderna e innovadora...).

RECEPCIÓN: Espazo dedicado á recepción dos visitantes, á presentación da exposición e a tenda.

Módulo 1. INTRODUCCIÓN HISTÓRICA: introdución sobre a Batalla de Rande, a Guerra de Sucesión, a navegación da época e as viaxes de Indias (cargamentos; galeóns e barcos mercantes da época da Batalla; a viaxe a Rande; o barco de Manila...), a Batalla de Cádiz, ...

Módulo 2. A BATALLA: os protagonistas, o armamento, os soldados e uniformes, o transcurso da batalla... Reprodución dunha sala de mando dos barcos da época e dunha batería de canóns dun galeón. Dedicado tamén aos personaxes que participaron, directa ou indirectamente, na batalla, os protagonistas.

Módulo 3. O TESOURO: o cargamento, a vida nos barcos, a descarga do tesouro, o saqueo de Redondela... Reprodución dunha bodega de galeón.

Módulo 4. A BUSCA DO TESOURO: o mito do tesouro de Rande, a busca, a etnografía arredor do tesouro, a investigación e os escritos sobre o tema.

Módulo 5. SALA DE USOS MÚLTIPLES: Lugar de reprodución de películas de vídeo e documentais sobre as temáticas do Centro e posibles exposicións temporais no futuro.

Exposición 2 “Fábrica do Alemán”

Con este nome englobamos todas as temáticas da exposición relacionadas coa etnografía e o patrimonio industrial do parque cultural. A súa principal característica é que destaca por desenvolverse en espazos abertos, aínda que hai parte da súa exposición que estará nun interior, na que denominamos “Sala das Máquinas”, onde se musealizan os restos de maquinaria antiga da fábrica conserveira.

“Espazo interior da fábrica”: alí están representadas e expostas as diferentes máquinas e ferramentas atopadas na fábrica.

- Máquinas de vapor
- Cubetas de Salgadura
- Autoclaves
- (...)

A MUSEOGRAFÍA DO MEIRANDE

O proxecto museográfico, a planificación construtiva e o deseño do edificio do MEIRANDE, contempla e prevé as instalacións (eléctricas, seguridade, estabilidade ambiental...), en función dos recursos expositivos (e de difusión) posibles para a interpretación e narrativa do Centro.

Sen entrar a detallar un por un os diferentes recursos expositivos, facemos unha escolma xeral e indicamos as liñas xerais que primaron no seu deseño e elección.

Paneis explicativos

A información do MEIRANDE ofrécese, entre outros recursos, a través de imaxes e textos en paneis. Comentamos a continuación unha serie de consideracións que se tiveron en conta á hora de deseñar os paneis explicativos da exposición (sobre os textos nos paneis quedamos coas reflexións de GARCÍA BLANCO 1999)

1. Incidir e reiterar sobre determinadas temáticas fundamentais.
2. Responsabilidade didáctica sobre o ensino da guerra e o que representa unha batalla.
3. En contraste co anterior, a visión romántica do que representa unha batalla naval de principios do XVIII.
4. Presentación da historia relacionada co propio edificio, a Fábrica do Alemán, e a implicación coa IIª Guerra Mundial.
5. Exposición minimalista no que atinxe a textos, sempre asociados a imaxes.
6. Aparición de textos secundarios en forma de "Píldoras Informativas".
7. Deseño xeral cunha imaxe principal con chamadas explicativas e outras secundarias complementándoa ou ben diferentes imaxes secundarias con chamadas e explicacións.

Ademais disto queremos explicar que os paneis se deseñaron para ter diferentes niveis de información:

1. Reflectido no título.
2. Reflectido nas imaxes do panel.
3. Reflectido nos textos principais (remarcado cos tamaños das fontes).
4. Reflectido nos textos secundarios.
5. Reflectido nas píldoras informativas.

A pretensión foi a de evitar a monotonía e que o ritmo das visitas o estableza a persoa visitante, con diferentes formas e criterios de afondar nos temas segundo o seu interese. De forma que o profano poida recoller información sobre a exposición só mirando as imaxes e lendo os títulos dos paneis.

Figura 11. Diferentes niveis de información nos paneis.

Ademais, coa intención de poderse achegar a un número maior de público traducíronse todos os paneis e outros recursos expositivos ao inglés. Mediante códigos QR pegados na marxe do recurso, poderase acceder a esta información. A vontade é que no futuro toda a exposición estea traducida a todos os idiomas dos países que participaron na batalla (faltarían o francés e o holandés).

Recreacións de ambientes

A interactividade non só se consegue mediante a manipulación de obxectos, tamén a procuramos mediante as recreacións de ambientes e as maquetas, que inducen o desprazamento sensorial cara a escenarios afastados no tempo, procurando no espectador o xogo de sentirse noutra época que evoca e axuda a entender o relato.

Figura 12. Imaxe dos atrás.

Figura 13. Colocación dun panel exterior de formato 100 x 120 cm.

Figura 14. Aspecto da réplica da sala de mando do galeón.

Figura 15. Esbozo para o acabado da sala de mando.

Figura 16. Aspecto interior da batería de canóns.

Elementos dinámicos/Xogos

Un dos modos de presentar a información e incidir na aprendizaxe no MEIRANDE efectúase mediante xogos. Amosamos con esta imaxe os diferentes acabados dos xogos planeados no proxecto:

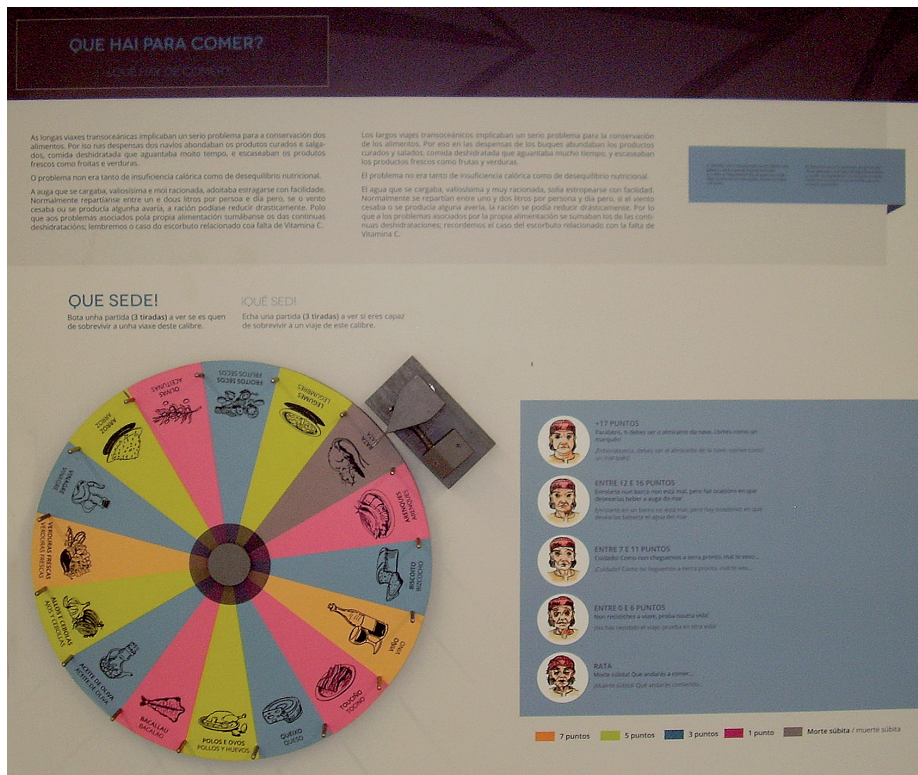

Figura 17. Ruleta da alimentación.

Dioramas e maquetas

Ademais das maquetas de barcos elaborouse un diorama en forma de pecio somerxido. A comparativa dos restos atopados nun fondo mariño axudará a comprender, a escala real, como é realmente un barco naufragado despois do paso do tempo. Pretendiamos fuxir da imaxe estandarizada do Titanic que aparece iconograficamente en todos os medios de comunicación e que se afasta da realidade.

Figura 18. Maquetas de barcos.

Figura 19. Interior do habitáculo preparado para albergar a réplica dun pecio.

Son e música

Realizáronse diferentes efectos de son para as recreacións.

Recursos audiovisuais

O MEIRANDE contemplou a execución de tres vídeos de realización propia:

1. Os personaxes da batalla

Conversa en vídeo entre os personaxes dun e outro bando durante a Batalla de Rande, onde se presentan en primeira persoa e comentan a súa relación cos feitos.

2. A voz da conserveira

Testemuños das persoas que traballaron na Fábrica do Alemán contando as súas experiencias, sobre o Alemán, o traballo na conserveira, a fábrica

3. Así se fixo o MEIRANDE

Os protagonistas da musealización contan a súa experiencia na creación do Centro.

Construíuse tamén un moble onde se poden escoitar en directo diferentes relatos e lendas asociados coa batalla e a busca do tesouro de Rande por parte de informantes locais.

As entrevistas realizáronse sobre persoas que xa se localizaran con anterioridade no momento da "prospección" e xa se coñecía o alcance dos seus coñecementos para poderlos aproveitar tanto no vídeo do traballo na fábrica como para o moble das lendas.

A realización do vídeo sobre o traballo da fábrica con persoas falando en primeira persoa sobre a súa experiencia vital na conserveira en funcionamento poderá achegar ademais un recurso para a venda no Centro de Interpretación.

Obxectos orixinais

Realmente non fomos de todo veraces ao comentar que o MEIRANDE non posúe pezas orixinais porque están expostas as diferentes máquinas e outros elementos usados na Fábrica do Alemán e que aínda se conservaban ao longo da nave da conserveira, a piques de desaparecer a causa da ruína e o saqueo. Verdadeiras xoias da cultura industrial que sabemos que estaban infrautilizadas dentro da ruína.

- Dúas autoclaves
- As pías ou chancas de salgado
- Os lavadoiros de peixe
- O fuste dunha máquina de enlatar
- Unha prensa
- Dúas máquinas de vapor xeradores eléctricos

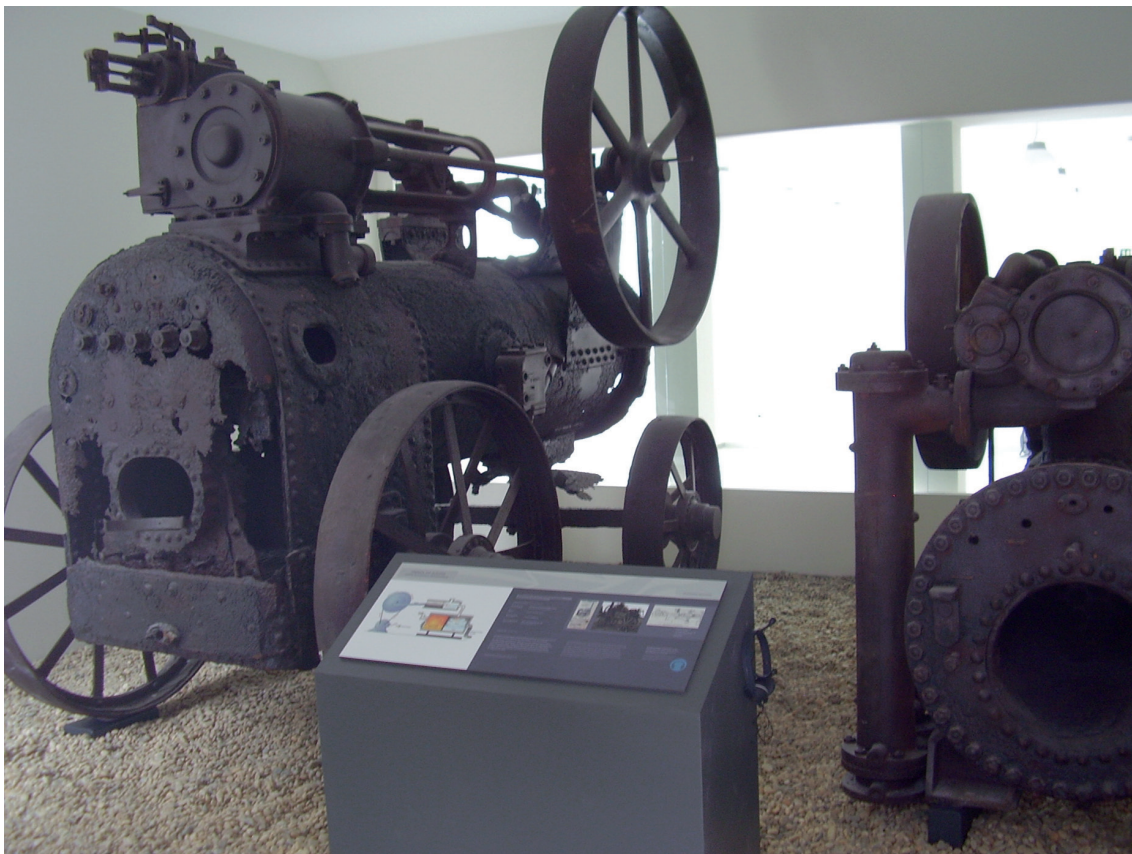

Figura 20. Sala das máquinas.

Imaxe identificativa

A imaxe do Centro (logotipo, cores utilizadas, estética xeral...) atópase definida para ser recoñecible no primeiro momento.

Esta imaxe diferencia, ademais, as dúas temáticas da exposición, mediante cores representativas da Arqueoloxía Industrial e diferentes para a Batalla de Rande.

DESPOIS DA INAUGURACIÓN, O PLAN DE XESTIÓN

Aínda que podería ser motivo dun artigo independente pola súa extensión e necesidade, incluímos aquí uns breves trazos do Plan de Xestión planeado para o Centro e presentado no propio proxecto de musealización. O devandito plan levaba anexado ademais un Plan de Viabilidade e un Plan de Difusión e Divulgación.

Non se pretendeu establecer unha proposta definitiva xa que esta deberá adaptarse ás circunstancias especiais que xurdan da posta en funcionamento do Centro, que poderá variar ao longo do tempo, facendo que o Plan de Xestión se teña que adaptar ás novas circunstancias, xa sexan museográficas, económicas e conxunturais de xeito xeral.

Pretendeuse, non obstante, a presentación dunha análise que puidese chegar a un punto de detalle e profundidade pleno, para iso estableceuse unha estratexia enfocada cara a valoracións cuantitativas (estudo de necesidades da posta en explotación).

Ante a ausencia de datos reais, as conclusións adaptáronse dende outros estudos xa realizados para produtos semellantes e redirixidas cara ás características do MEIRANDE.

Para a implantación dun Plan definitivo, é imprescindible establecer un prazo tras o cal se poida levar a cabo un estudo pormenorizado das necesidades deste produto concreto, así como as pautas necesarias que indiquen aqueles elementos que hai que modificar, cambiar ou substituír no proceso de explotación deste recurso (CONSTELA DOCE e PRIETO ROBLES 2001).

Coa finalidade de estudar diferentes sistemas de xestión de centros museísticos para acadar o mellor modelo posible de viabilidade e xestión para o MEIRANDE, o equipo redactor do proxecto arquitectónico e museístico, acompañado dos impulsores da iniciativa de creación do centro, o Concello de Redondela e a ADCRande, realizou diferentes visitas e viaxes a Museos e Centros de Interpretación da nosa xeografía inmediata e de lugares afastados do noso ámbito e que teñen unha longa traxectoria na xestión de centros e museos semellantes ao MEIRANDE⁷.

Os lugares en cuestión foron:

1. Museo do Mar de Galicia en Vigo (Pontevedra)
2. Museo de Santa Tegra na Guarda (Pontevedra)
3. Museu Maritim de Barcelona, Drassanes Reials en Barcelona
4. Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya en Tarrasa (Barcelona)
5. Museu de la Pesca de Palamós en Palamós (Xirona)
6. Centro Arqueolóxico de Barbanza, Centro de Interpretación dos Castros de Neixón, Boiro (A Coruña)

Estas visitas clarexáronnos as posibilidades e viabilidade técnica no noso proxecto. A explotación do produto cultural podería ter una xestión de tres tipos:

- Directa ou pública:
 - Centralizada e dependente directamente do Concello.
 - Descentralizada: creando un organismo autónomo local como sería un padroado con personalidade xurídica propia dentro do Concello; un ente autónomo dependente do Concello; unha sociedade mercantil de capital integramente público, etc
- Indirecta ou privada: unha empresa privada mediante un contrato, unha concesión ou un concerto por un período de tempo determinado e con pago, ou non, dunha taxa de explotación.
- Mixta: trataríase de unir unha iniciativa pública cunha participación privada.

⁷ Dende aquí enviamos o noso agradecemento a todas as persoas que nos recibiron e amosaron os seus Centros de Interpretación e Museos, tanto no aspecto museístico como os plans de xestión estratéxica e financeira: Pablo Carrera, anterior director, e Marta Lucio, actual directora do Museo do Mar de Galicia; Vicente Paramés Moreira, arqueólogo do Museo do Mar de Galicia; José Manuel Domínguez Freitas, alcalde e Antonio Lomba Baz, concelleiro de Cultura da Guarda, representando o Museo do Castro de Santa Tegra; Roger Marcet i Barbé, director xeral do Museo Maritim de Barcelona; Joan Muñoz, director do Departamento de Difusión e Exposicións do "Museu De La Ciència I De La Tècnica De Catalunya"; Miquel Martí, director e Olga Naco, departamento de "Educató i Acció Cultural" do Museo de la Pesca de Palamós; e Víctor Barbeito Pose, arqueólogo e museólogo do Centro Arqueolóxico de Barbanza en Boiro.

A nosa proposta partiu da base de crear un novo servizo dentro e dependente da Concellería de Cultura do Concello de Redondela, que sería o propietario do Centro e depositario da salvagarda da iniciativa. O organigrama deste servizo sería o seguinte:

- O/a Alcalde/sa-Presidente/a da Corporación, en calidade de Director/a honorífico/a.
- O/a concelleiro/a de Cultura, como coordinador/a.
- Un membro do departamento de Contratación ou Intervención do Concello, como asesor/a legal.
- Creación da figura de dirección, semellante á xefatura de servizo, como núcleo forte de xestión do Centro.

Unha vez creado o **servizo de xestión centralizada**, en función das circunstancias, decidiríase a externalización da posta en marcha e funcionamento cara a unha empresa privada, contratada ou concertada co Concello de Redondela (que faría de órgano de control, sobre todo a través da súa dirección), mediante o propio MEIRANDE.

Dentro desta modalidade, con respecto á empresa contratada, a definición do contrato en xeral, o seu grao de autonomía ou dependencia, os servizos contratados (funcionamento completo, a didáctica do centro, a difusión e mercadotecnia, etc.) serían establecidos pola dirección do MEIRANDE. Esta contratación podería derivar ademais en subcontratacións de actividades ou servizos (tenda, cafetería-restaurant, ...).

Á vez crearíase un “Padroado” ou “Fundación” para a xestión, sobre todo, económica do Centro. O Centro de Interpretación funcionaría deste xeito como calquera órgano colexiado, tería un director (a Alcaldía de Redondela), unha comisión xestora (formada por membros representativos dos organismos que formen parte do Padroado), e o Padroado.

Trataríase dunha estrutura piramidal, onde o Padroado estaría situado na parte superior. Todas as atribucións e deberes dos órganos xestores do centro estarán reflectidos nuns estatutos que dirixan o seu funcionamento.

Como parámetros básicos nos estatutos do Padroado estableceranse os calendarios e periodización das reunións ordinarias e as súas ordes do día, as atribucións de cada membro do Padroado, as atribucións concretas da dirección, etc. Así mesmo, sería responsabilidade do Padroado:

- Garantir o funcionamento cotián do Centro.
- Seleccionar e contratar as persoas que vaian encargarse da recepción dos visitantes.
- Controlar o gasto de acordo cos orzamentos e recursos financeiros dispoñibles.

Presentouse ademais unha estratexia de control sobre a xestión, estratexia que estableceu uns prazos de avaliación sobre a idoneidade do produto, para asegurar unha xestión efectiva e baseada nun coñecemento real da demanda sobre o MEIRANDE. Propuxéronse dúas fases na explotación: a primeira contempla un período de proba que terá unha duración de polo menos dous anos e que será a base para a elaboración dun

Informe de Explotación; e unha segunda fase, con carácter indefinido, na que quedarán establecidas as pautas de explotación do produto cultural tendo en conta o informe anterior, e sempre sometida a un control rigoroso e obxectivo de trocos que poidan afectar ás diferentes variables de xestión do Centro. Esta última suporá a verdadeira avaliación, entendida como a valoración do cumprimento dos obxectivos da posta en valor marcados no proxecto (ROSELLÓ CERZUELA 2004).

No primeiro ano desta primeira fase de xestión do centro realizaríase un seguimento do seu funcionamento. Preténdese unha avaliación obxectiva, mediante estatísticas e cuestionarios, a partir de modelos previamente deseñados que terán que ser cubertos polo persoal que se encargue das visitas ao Centro.

Será moi importante neste aspecto a redacción de cuestionarios para cubrir polos visitantes, e a colocación dunha caixa de suxestións. As enquisas para coñecer o público e valorar os equipamentos e contidos do Centro servirán para adaptar a exposición ás demandas e necesidades do e da visitante e dirixirse ao público potencialmente atraído pola exposición. Serían dúas as enquisas fundamentais para preparar:

1. Enquisa para centros educativos
2. Enquisas para público en xeral

Cos datos obtidos nos cuestionarios, a persoa encargada de facer este seguimento terá que presentar un informe sobre o funcionamento do centro de interpretación. O traballo realizado atenderá ás seguintes premisas.

- **Informe estatístico de visitas:** total de visitantes, con especificación de grupos concertados, horarios de mañá ou tarde, grupos de idade, procedencia.
- **Informe sobre a efectividade dos recursos museísticos:** satisfacción ou insatisfacción elaborada a partir das respostas a cuestionarios previamente definidos.
- **Informe sobre a suficiencia ou non de persoal.**
- **Informe sobre rendibilidade:**
 - Cultural
 - Socioeconómica
 - Financeira: ingresos (entradas, vendas, etc.) e gastos (mantemento, persoal, etc.)

O investimento en musealización é inútil se non hai detrás un público receptor. A medida que un proxecto vai collendo forma, percíbese a idea de que é máis complexo o mantemento e posta en funcionamento do centro que a súa propia creación. Para que o MEIRANDE funcione ten que atraer público ás súas instalacións e ás súas actividades, tense que difundir a súa existencia, tense que dar a coñecer (a este respecto: KOTLER e KOTLER 2001).

O proxecto do MEIRANDE xorde como unha “lanzadeira” cultural, sen pretendelo, un posible “bastión cultural” na Enseada de San Simón. O contorno xeográfico onde se sitúa o centro está rodeado dun rico patrimonio cultural aínda sen explotar, e neste sentido o obxectivo último é acadar a súa rendibilidade social.

Aínda que a conxuntura é preocupante, sobre todo pola presión que outras alternativas económicas ofrecen sobre o territorio en cuestión (principalmente a actividade

portuaria e fabril), hai que lembrar que non traballamos sós, que hai outros centros e organismos cos mesmos intereses na enseada (Fundación Illa San Simón, Fundación Porto de Vigo⁸, Museo do Mar de Vigo, futuro Museo Massó de Cangas, etc.). O traballo coordinado con, e entre, todos os axentes culturais que traballan na ría é fundamental para acadar que a poboación amose interese sobre o produto cultural ofrecido e, en definitiva, a atracción de público ao Centro.

O Centro xorde como un mediador no territorio onde se sitúa, por iso será necesaria a identificación das variables socioeconómicas que o rodean, identificando cales son os axentes sociais que deben intervir no proceso, cales son os recursos (tanto humanos como materiais) que podemos usar na planificación, para finalmente establecer as estratexias ata conseguir que o proxecto se manteña por si mesmo.

Para a súa difusión hai que deseñar unha verdadeira campaña de mercadotecnia dende o Concello de Redondela que implique, ademais, a potenciación dos outros recursos culturais que posúe o municipio. Pódese considerar que é tan importante a riqueza patrimonial do Concello que a súa potenciación arrastraría a propia do MEIRANDE (e viceversa).

A pretensión é a de crear unha campaña mediática que potencie o Centro dende todos os aspectos e soportes posibles. Para iso, o investimento na creación do MEIRANDE ten que ser parella o seu investimento en estratexias de mercadotecnia.

A aplicación das técnicas de mercadotecnia para os espazos culturais beneficia dobremente a organización. Por unha parte permite acadar o autoabastecemento, un equilibrio que colabora na mellora da supervivencia do centro grazas a una xestión óptima dos seus recursos, tanto cuantitativos como cualitativos, á vez que se crean novas vías de financiamento que aseguran a súa independencia. Por outra parte, o público tamén se beneficia coa mellora dos servizos e da oferta, sen hipotecar a vocación educativa-cultural do espazo.

COMENTARIOS FINAIS

Ata aquí este breve achegamento ao que foi e é o MEIRANDE, convidamos a todos e todas para que vaiades ao centro de Interpretación e vexades cos vosos propios ollos a conclusión do proxecto e coñezades de primeira man o basto patrimonio inmovible que posúe a Enseada de San Simón.

Aínda queda moito por facer, sobre todo no que atinxe á xestión. O comezo está dando moi bos froitos. Na primeira fin de semana da inauguración (novembro de 2013) acudiron a visitalo máis de 1.500 persoas e hoxe coñecemos polas estatísticas das guías que máis de 3.000 acudiron o primeiro mes (esta dinámica continuou nos seguintes meses de 2014: marzo: 1.680 visitantes, abril: 1.354, maio: 1.469, xuño: 1147 (fonte: Concellería de Cultura de Redondela). A demanda social reflectida no volume de visitantes

8 Neste intre xa desaparecidas, vítimas da crise económica pola que estamos a pasar.

poderá axudar a que poidan frutificar proxectos semellantes, e incluso ao crecemento do propio MEIRANDE como institución e Parque Etnoarqueolóxico.

O expresado resulta un achegamento como dicíamos, non está envorcado todo o proxecto, faltaría por completar os datos correspondentes ao plan de xestión, de difusión e mercadotecnia, faltarían os detalles da museografía e incluso algúns datos sobre iluminación, circulación non Centro, etc. Quixemos facer unha escolma do que foi o proceso arduo previo ao traballo de execución, esperando que a nosa experiencia, aquí contada, poida valer de orientación e ánimo para as persoas interesadas en embarcarse na tarefa de crear un Museo Local.

Podemos dicir que están cumpridas as pautas marcadas para o traballo, xa que se cumpriron escrupulosamente os prazos e orzamentos indicados polo Concello e FEDER. Cumpriuse escrupulosamente o calendario establecido, sobre o que temos que comentar que de xeito eficaz e en tempo récord, ademais do orzamento para a execución.

As obras de construción e musealización quedaron rematadas o venres 16 de novembro de 2012.

MEIRANDE non é un proxecto a curto prazo. Para que a institución e o Centro se consoliden, necesita dun proceso de longa duración para establecer uns alicerces fortes que redunden na permanencia no tempo da proposta. Non debemos precipitarnos e hai que coidar todos os condicionantes que poden mediatizar o funcionamento e a xestión do centro.

O proceso de creación do MEIRANDE é imparabile e o centro que é o maior atranco (tanto dende o punto de vista loxístico como económico) está xa executado e aberto ao público.

BIBLIOGRAFÍA

- ALONSO FERNANDEZ, L. e GARCÍA FERNANDEZ, I. 2007. *Diseño de exposiciones. Concepto, instalación y montaje*. Madrid, 4ª edición.
- AZKARATE GARAI-OLAUN, A., CÁMARA MUÑOZ, L., LASAGABASTER, J.I., LATORRE GONZÁLEZ-MORO, P. 2001. *Catedral de Santa María. Vitoria-gasteiz. Plan Director de restauración, Volumen II*. Vitoria-gasteiz.
- BALLART, J. 2006. *El Patrimonio Histórico: Valor y uso*. Barcelona, 3ª Edición.
- CARMONA BADÍA, X., NADAL OLLER, J. 2005. *El empeño industrial de Galicia. 250 años de historia, 1750-2000*. A Coruña.
- CHINCHILLA GÓMEZ, M. et al. 2012. *El Plan Museológico, criterios para la elaboración del Plan Museológico. Ministerio de Educación Cultura y Deporte*. En <http://www.mecd.gob.es/cultura-mecd/areas-cultura/museos/mc/pm/pm/concepto-y-estructura.html>
- CONSTELA DOCE, X. et al. 2010. *Estudo de potenciación turística na Enseada de San Simón*. En <http://acitania.com/enseadasansimon/>
- CONSTELA DOCE, X. e PRIETO ROBLES, I. 2001. *Proxecto de Posta en Valor da Torre-Castelo de O Bolo, O Bolo, Ourense*. Ourense (Inédito).
- CRiado, F. e GONZÁLEZ, M. 1993. "La socialización del Patrimonio Arqueológico desde la perspectiva de la Arqueología del Paisaje". *Actas del XXII Congreso Nacional de Arqueología*. Vigo, pp. 261-266.

- CRUZ PÉREZ, L. 2009. "El Convenio Europeo del Paisaje, la oportunidad del territorio" *Patrimonio Industrial y paisaje, Actas del V Congreso de TICCIH, Patrimonio Industrial y la obra pública en España*. Ferrol, pp. 289-294.
- FALAGÁN MOTA, C. e CONSTELA DOCE, X. 2009. *Proxecto arquitectónico e museístico para a creación do "MEIRANDE", un Centro de Interpretación sobre a Batalla e o Patrimonio Cultural de Rande, no edificio da Fábrica do Alemán, Rande, Redondela (Pontevedra)*. Inédito depositado no servizo de arquitectura do Concello de Redondela.
- GARCÍA BLANCO, A. (1999): *La exposición, un medio de comunicación*. Madrid.
- JIMENO MARTÍNEZ, A. 2014. "Numancia: pasado vivido, pasado sentido". <http://www.artehistoria.jcyl.es/v2/contextos/12612.htm>
- KOTLER, N. e KOTLER, P. (2001): *Estrategias y marketing de museos*. Barcelona.
- MARTÍN VELÁZQUEZ, C. e SAAVEDRA REY, S. 2002. *Rande 1702, arde o mar*. Exposición Conmemorativa do III Centenario da Batalla de Rande. Vigo.
- NICOLAU I MARTÍ, A. 2004. "Escavar, exponer, conservar o reservar. Criterios para un proceso de decisión", en *Actas del III Congreso Internacional sobre musealización de yacimientos arqueológicos*. Zaragoza, pp. 17-25.
- PÉREZ RODRÍGUEZ, A. et al. 2006. *Feísmo? Destruír un país*. Ourense.
- QUEROL, M.A. 2010. *Manual de Gestión del Patrimonio Cultural*. Madrid.
- RICO, J.C. 2001. *Montaje de Exposiciones. Museos, Arquitectura, Arte*. Madrid.
- ROLLAND, E. 2006. *Galicia en guerra. Espías batallas submarinos e wolframio: do desfile da Wehrmacht en Vigo á fuxida dos criminais nazis*. Vigo.
- ROMÁN LOSADA, A. 2009. *Sal, sardiñas e peiraos. Achea ao patrimonio marítimo na Enseada de San Simón*. Redondela.
- ROSELLÓ CEREZUELA, D. 2004. *Diseño y evaluación de proyectos culturales*. Barcelona.
- SANTACANA I MESTRE, J. e LLONCH MOLINA, N. (2008): *Museo Local: La cenicienta de la cultura*. Gijón.